

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه زبان و ادبیات عرب

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش: زبان و ادبیات عرب

عنوان :

ترجمه و شرح ادبی ، موضوعی (دیوان علی بن خلف الحویزی)

استاد راهنما:

دکتر سید محسن هاشمی

پژوهشگر:

مونا امیری

تابستان ۱۳۹۴

تقديم به :

ساحت مقدس پیامبر اعظم (ص) و ائمه اطهار (ع)

تشکر و قدردانی :

در آغاز خداوند را شاکرم که همواره در تمام مراحل زندگی یاریگرم بوده است .
از زحمات استاد ارجمندم ، جناب آقای دکترسید محسن هاشمی که با راهنمایی های ارزنده
خویش مرا درانجام این کار یاری رساندند و ازکمکهای بی دریغشان نهایت بهره را بردم ،
کمال تشکر را دارم و از خداوند متعال برای ایشان سر افزای و سلامتی را مسئلت می نمایم .
همچنین از پدر و مادرم که از کودکی مرا بر آن داشتند که در راه کسب علم همواره کوشش
کنم ، سپاسگذارم و تمام موفقیتهای خویش را مدیون دعای خیرشان می دانم .
همچنین از همسر و فرزندانم که در این دوره همواره مرا حمایت کردند سپاسگذارم .

بسمه تعالی

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب **مونا امیری** دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی **۹۲۰۱۴۰۳۰۴** در رشته **زبان و ادبیات عرب** که در تاریخ **۹۴/۶/۸** از پایان نامه خود تحت عنوان:

ترجمه و شرح ادبی ، موضوعی (دیوان علی بن خلف الحویزی)

با کسب نمره **۱۷/۷۵** و درجه **بسیارخوب** دفاع نموده ام بدین وسیله متعهد می شوم:

۱. این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲. این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳. چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴. چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچ گونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء:

بسمه تعالی

در تاریخ ۹۴/۳/۲

دانشجوی کارشناسی ارشد هرمز گرجی از پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره ۱۸ بحروف هجده

تمام و با درجه بسیارخوب مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

بسمه تعالی

دانشگاه آزاد اسلامی - واحد تهران مرکزی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

(این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشگاه تهیه شده است)

نام واحد دانشگاهی: تهران مرکزی	کد: ۱۰۱	کد شناسایی پایان نامه: ۱۰۱۲۰۴۰۷۹۳۱۰۱۷
عنوان پایان نامه: داد و ستد خون در فقه و حقوق		
نام و نام خانوادگی دانشجو: هرمز گرجی	تاریخ شروع پایان نامه: ۹۳/۸/۸	تاریخ اتمام پایان نامه: ۹۴/۳/۲
شماره دانشجویی: ۹۲۰۱۵۰۴۵۶	رشته تحصیلی: فقه و حقوق خصوصی	
استاد / استادان راهنما: دکتر جمشید معصومی		
چکیده پایان نامه (شامل خلاصه، اهداف، روش های اجرا و نتایج به دست آمده):		

نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهش نامه دانشگاه مناسب است تاریخ و امضا:

مناسب نیست

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

چکیده

مقدمه

فصل اول: کلیات

- ۱-۱ بیان مسئله ۲
- ۲-۱ اهمیت تحقیق و انگیزه ی انتخاب آن ۲
- ۳-۱ پرسش تحقیق ۲
- ۳-۱ فرضیه تحقیق ۲
- ۴-۱ پیشنهاد ی تحقیق ۳
- ۵-۱ روش کار ۳
- ۶-۱ قلمرو تحقیق ۳
- ۷-۱ محدودیت ها و سختیهای پژوهش ۳
- فصل دوم: بررسی اوضاع سیاسی و نهضت ادبی و عوامل آن در قرن ۱۱ هجری در خوزستان ۵
- ۱-۲-۱ اوضاع سیاسی ۶
- ۲-۲ بررسی اوضاع ادبی و عوامل آن در خوزستان ۷
- ۳-۲ شعر و شعراء در قرن ۱۱ هجری در خوزستان ۸
- ۴-۲ ویژگی های شعر این دوره ۸

فصل سوم: شرح حال علی بن خلف الحویزی

- زند گینامه علی بن خلف الحویزی از تولد تا وفات ۱۲
- ۱-۳ نام ، کنیه ، لقب و نسب او ۱۲
- ۲-۳ مرحله کودکی و نوجوانی ۱۳
- ۳-۳ مرحله جوانی ۱۳
- ۴-۳ مرحله اسارت و تبعید ۱۴
- ۵-۳ دوران حکومت ۱۵
- ۶-۳ وفات ۱۶
- ۷-۳ آثارش ۱۶

۱۷ ۸-۳ اساتید او

فصل چهارم: ترجمه و شرح ابیات

۱۹ ۱-۴ قصیده اول

۵۱ ۲-۴ قصیده دوم

۸۸ ۳-۴ قصیده سوم

۱۱۳ ۴-۴ قصیده چهارم

۱۱۸ ۵-۴ قصیده پنجم

نتیجه گیری و پیشنهاد

۱۵۳ نتیجه گیری

۱۵۴ پیشنهادات

۱۵۵ منابع و مآخذ

چکیده:

این پایان نامه ترجمه و شرح ادبی موضوعی ۱۸۷ بیت از بخش مدایح دیوان علی بن خلف الحویزی موسوم به (خیر انیس لخییر جلیس) می باشد .

علی بن خلف الحویزی از شاعران شیعی معاصر خوزستان و محب اهل بیت عصمت و طهارت است . قصاید وی در بخش مدایح دیوان (خیر انیس لخییر جلیس) عموماً در مدح پیامبر و ائمه اطهار علیهم السلام می باشد که با توجه به آیات و روایات سروده شده است . ضمناً بیشتر قصایدش با غزل آغاز شده و سپس به مدح می پردازد .

این پایان نامه شامل چهار فصل است . در فصل اول به کلیات پرداخته شده است . فصل دوم این رساله به معرفی بخشی از تاریخ سیاسی و ادبی قرن یازدهم در خوزستان ، که همزمان با دوره زندگی شاعر می باشد، می پردازد و هدف از آن ، آشنا نمودن مخاطب با رویداد های ادبی و سیاسی است که در آثار و زندگی شاعر تاثیر به سزایی داشته است . فصل سوم مربوط به شرح حال اجمالی شاعر به جهت معرفی شخصیت وی می باشد .

فصل چهارم که بخش اصلی را تشکیل می دهد ، ترجمه و شرح و همچنین بیان نکات صرفی و نحوی و نکات بلاغی ابیات می باشد و پایان آن مربوط به نتیجه گیری و پیشنهاد است .

کلید واژه ها : علی بن خلف الحویزی ، دیوان وی موسوم به خیر انیس لخییر جلیس ، توسل به رسول اکرم (ص) ، مدح امام علی (ع)

مقدمه

به نام پروردگار بی همتا و خالق علم و خرد

شعر عربی از جایگاه بسیار بالایی در میان اعراب و ایرانیان بر خوردار است. شعری که با ظهور اسلام به رشد و کمال رسید و ارزش آن دو چندان شد. در کنار توجه فراوان ایرانیان به ادب عربی، مطمئناً آن دسته از اشعار عربی که توسط شاعران ایرانی سروده شده، در نزد ایرانیان بسیار ارزشمند می باشد. چرا که بیانگر گستردگی زبان در این سرزمین می باشد.

دیوان خیر انیس لخییر جلیس، تالیف ادیب و شاعر برجسته ی ایرانی در قرن یازدهم هجری، علی بن خلف الحویزی، می باشد که در آن قصاید زیبایی در مدح پیامبر و ائمه اطهار وجود دارد.

این پایان نامه به ترجمه و شرح ادبی موضوعی بخش مدایح دیوان علی بن خلف الحویزی که در مجموع صد و هشتاد و هفت بیت می باشد، پرداخته است. پژوهش حاضر از چهار فصل تشکیل شده که در فصل اول آن به کلیات پرداخته شده است، فصل دوم مربوط به معرفی بخشی از رویدادهای سیاسی و ادبی خوزستان در زمان زندگی شاعر می باشد. فصل سوم، به گزیده ای از شرح حال شاعر و خلاصه ای از آثار ایشان اشاره دارد، فصل چهارم به ترجمه و شرح و بررسی ۱۸۷ بیت از قصاید شاعر می پردازد که در آن نکات صرفی و نحوی و همچنین نکات بلاغی لحاظ گردیده است و در آخر پایان نامه، اختصاص به نتیجه گیری و پیشنهاد دارد.

در فصل سوم، با مراجعه به منابع متعدد سعی گردیده تا با ذکر شرح حال شاعر، پژوهش پر بارتری ارائه گردد. ولی متأسفانه انجام این کار با محدودیت فراوانی همراه بود چرا که اطلاعات اندکی در مورد زندگی نامه این شاعر وجود داشت.

اگر چه هدف اصلی این پژوهش ترجمه و شرح قصاید بوده، اما مطالعه ی کامل شرح حال شاعر کمک شایانی به شناخت او و در نتیجه درک بهتر محتوای قصاید می نماید. زیرا حوادث زندگی شاعر اثر مستقیمی در سروده های وی دارد.

در بخش ترجمه و شرح ابیات، ابتدا به ترجمه واژه ها پرداخته شده که در این راه از لغت نامه هایی چون، "فرهنگ لاروس" و نیز "فرهنگ قیم" و "لسان العرب" بیشترین استفاده به عمل آمده است. سپس به ترجمه ابیات پرداخته شده و سعی و تلاش بر این بوده که ترجمه ای واضح و روان انجام

گردد تا برای خواننده قابل فهم و روشن باشد. در مراحل بعد نکات صرفی و نحوی و همچنین نکات بلاغی در حد لازم مورد بررسی قرار گرفته است. در این قسمت از توضیح در خصوص برخی اصطلاحات و قواعد ساده ی صرفی و نحوی و بلاغی، به جهت واضح بودنشان، اجتناب شده است.

یکی دیگر از جنبه های مهم ادبی مساله ی عروض و وزن شعر است. زیرا قبل از ترجمه و شرح ابیات، اولین مرحله، درست و آهنگین خواندن ابیات می باشد که مستلزم رعایت وزن شعری است. در این پژوهش بحرو وزن هر قصیده در آغاز آن لحاظ گردیده است تا مخاطب بر اساس وزن بیت بتواند قصاید را به روش صحیح بخواند و از آن لذت ببرد.

روش پژوهش حاضر در گرد آوری مطالب، روش کتابخانه ای و استفاده از کتابهای معتبر فارسی، عربی و لغت نامه ها و همچنین تحقیق اینترنتی بوده است.

امید است که این پژوهش در آینده مورد استفاده دانشجویان و پژوهشگران علاقه مند قرار گیرد.

فصل اول

کلیات

۱-۱ بیان مسئله :

این پایان نامه ، پژوهشی پیرامون یکی از آثار ادبی ارزشمند علی بن خلف الحویزی ، بخشی از دیوان موسوم به "خیر انیس لخییر جلیس" در قرن یازدهم هجری می باشد که در آن به گزیده ای از زندگی نامه و ترجمه و شرح و بررسی ۱۸۷ بیت از قصاید این شاعر گرانقدر میپردازد .

۱-۲ اهمیت تحقیق و انگیزه ی انتخاب آن

این پایان نامه سعی دارد اشعار شیعی را که در مدح پیامبر و اهل بیت علیهم السلام بیان شده است، بیشتر معرفی کند و به آن پردازد و همچنین زوایای بیشتری از خدمات "علی بن خلف الحویزی" را به نمایش بگذارد و انگیزه ی پژوهشگر از انتخاب موضوع ،ابراز ارادت به پیامبر و ائمه اطهار علیهم السلام و شناساندن این شاعر جلیل القدر به جامعه دانشگاهی میباشد .

۱-۳ پرسش تحقیق

پرسشی که در ابتدای این پژوهش به ذهن می رسد اینست که محتوای مدایح در دیوان علی بن خلف الحویزی چیست ؟

۱-۳ فرضیه تحقیق

علی بن خلف الحویزی با پیروی از پیشینیان ، سعی بلیغ و قابل قبولی در بیان ارادت به پیامبر و ائمه اطهار علیهم السلام داشته است . وی گاهی این ارادت را در قالب مدح ابراز نموده است و توانمندی قابل ملاحظه ای را در این راه از خود نشان داده است.

۱-۴ پیشینه ی تحقیق

با بررسی های انجام گرفته ، مشخص گردید که تا کنون هیچ ترجمه و شرحی بر این دیوان انجام نگرفته است و این پژوهش اولین اقدام ترجمه ای می باشد . مقداری از این دیوان در حال حاضر به صورت نسخه خطی در موزه بغداد و مقدار دیگری از این نسخه خطی در کتابخانه آیت الله مرعشی و مقداری از آن در نمایشگاهی در اهواز می باشد که دکتر عبد الرحمن اللامی اخیراً این دیوان را در کتابی به نام " دیوان علی بن خلف الحویزی " موسوم به "خیر انیس لخییر جلیس " گرد آوری نموده است .

۱-۵ روش کار

روش تحقیق در این رساله ، کتابخانه ای و با استفاده از کتب و منابع و فرهنگ های معتبر عربی و فارسی و همچنین تحقیق اینترنتی می باشد .

۱-۶ قلمرو تحقیق

این پایان نامه شامل چهار فصل است . در فصل اول به کلیات پرداخته شده است . فصل دوم این رساله به معرفی بخشی از تاریخ سیاسی و ادبی قرن یازدهم در خوزستان ، که همزمان با دوره زندگی شاعر می باشد، می پردازد و هدف از آن ، آشنا نمودن مخاطب با رویداد های ادبی و سیاسی است که در آثار و زندگی شاعر تاثیر به سزایی داشته است . فصل سوم مربوط به شرح حال اجمالی شاعر به جهت معرفی شخصیت وی می باشد .

فصل چهارم که بخش اصلی را تشکیل می دهد ، ترجمه و شرح و همچنین بیان نکات صرفی و نحوی و نکات بلاغی ابیات می باشد و پایان آن مربوط به نتیجه گیری و پیشنهاد است .

۱-۷ محدودیتها و سختیهای پژوهش

این پژوهش در مراحل مختلف با محدودیت فراوانی همراه بود . چرا که در مورد شرح حال این شاعر اطلاعات چندانی در دست نبود و منابع مختلف تنها مختصری از زندگی و شرح حال ایشان را بیان کرده بودند که جمع آوری و نظم بخشیدن به آن قدری دشوار بود.

در مرحله بعدی دست یابی به مجموعه دیوان ممکن نبود . زیرا تنها بخشی از دیوان که در نمایشگاه اهواز ارائه گردید به صورت عکس در اختیار بود و بعد از تحقیق و بررسی زیاد نسخه ای از کتاب مدون دکتر عبد الرحمن اللامی در کتابخانه مجلس یافت شد که مقداری از ابیات آن در اختیار بنده قرار گرفت .

فصل دوم

**بررسی اوضاع سیاسی و نهضت ادبی و
عوامل آن در قرن ۱۱ هجری در خوزستان**

۲-۱- اوضاع سیاسی :

فرهنگ و سیاست در قرن ۱۱ هجری - قرن ۷ میلادی ، شامل مهمترین حوادث سیاسی می شود که شاعر (علی بن خلف الحویزی المشعشی) با آن هم عصر بود .

دولت مشعشعیان در نیمه قرن ۹ هجری تاسیس شد و سرزمین خود را از شمال خلیج فارس تا جنوب شرق عراق گستراند . اولین متولی سلسله مشعشعیان ، محمد بن فلاح المشعشی (۸۷۰-۸۰۴) بود و در آن زمان عراق و شمال خلیج فارس را تحت نفوذ و سیطره خود داشت و شهر حویزه را مرکز حکومت خود قرار داد . (شبر ، ۱۹۶۵م ، ۱۵)

بعد از او فرزندان او قدرت بسیاری یافتند ، بطوریکه دولت مستقلی تشکیل دادند و هیبت و سلطنت آنها استحکام یافت و سکه هایی به نام خود ضرب کردند . آنها اولین دولتی بودند که بر روی سکه ها نام ائمه و همچنین آیات قرآنی را حک کردند و شهرهای جدیدی را بنا نمودند و مدارس و پادگانهای نظامی و لشکری عظیم بر پا نمودند . اما این استحکام نسبی که دولت مشعشعیان آن را بر پا کردند بیشتر از نیم قرن دوام نیافت و به سرعت جنگهای پی در پی حکومت آنان را متزلزل ساخت .

این دولت جدید ، با ظهور دو قدرت سیاسی مقارن شد ، اول دولت صفوی در ایران و دوم دولت عثمانی در الاناطول بود . دولت صفوی در آغاز قرن ۱۰ هجری در شمال ایران به دست شاه اسماعیل صفوی تا سیس شد . شاه اسماعیل صفوی در زمان حکومتش به بغداد حمله ور شد و آنجا را تصرف کرد ، سپس به سمت مرکز حکومت مشعشعیان حمله برد و حویزه را ویران نمود و عده ای از امیران و ساکنانش را به قتل رسانید . هدف صفویان آن بود که سرزمین حویزه را یکی از مستعمرات خود قرار دهند ، اما با استقامت شدید دولت مشعشعیان مواجه شدند .

اما خطر دوم، یعنی دولت عثمانی، با مداخله آنان در شئون دولت مشعشیان با تصرف بصره و جنوب عراق در سال ۹۵۳ هجری آغاز شد. اولین حمله عثمانیان با حمله والی بصره (مصطفی پاشا) برای تصرف حویزه در سال ۹۶۱ هجری به وقوع پیوست. لونکرانک روابط پادشاه حویزه و شاه صفوی و سلطان عثمانی را اینچنین توصیف می‌کند: و همسایه عربی دیگر عراق حاکم حویزه بود. سلطان سلیمان قانونی در سال ۹۴۱ هجری سفیرانی را با خضوع برای گفتگوهای احتیاطی در آن زمان به سوی دولت مشعشیان فرستاد و روابط شاه ایران ما بین تفاهم و ترس و پرداخت خراج اجباری در نوسان بود. (لونکرانک، ۱۹۶۸م، ۴۱)

رقابت‌های پی در پی بین صفویان و عثمانیان برای سیطره بر راه‌های دریایی و خشکی حویزه بعلت اینکه راه ارتباطی بین ایران و عراق بود این دو قدرت را بر آن داشت تا بدنبال توسعه ی اقلیم خود و سیطره بر راه‌های دریایی و خشکی حویزه باشند و اینچنین شد که حکومت مشعشیان رو به زوال و نابودی نهاد. (النجار، ۱۹۷۱م، ۵۰)

۲-۲ بررسی اوضاع ادبی و عوامل آن در خوزستان:

فضای مذهبی و سیاسی قرن ۱۱ هجری در خوزستان و رقابت در گسترش مذهب تشیع، زمینه را برای رشد علم و ادب مهیا ساخت.

از جمله عوامل موثر در نهضت علمی و ادبی در خوزستان، می‌توان به عوامل زیر اشاره کرد:

۱) عقیده تشیع: حب اهل بیت در میان مردم خوزستان از ویژگی‌های این دوره و عامل بسیار مهم و موثری در حرکت علمی و ادبی بوده است.

۲) رقابت: بین چند خاندان قدرتمند در خوزستان، از قبیل خاندان مشعشی، جزایری و مرعشی از یک سو و از سوی دیگر رقابت بین حکام خوزستان و عراق و حکومت مرکزی ایران که همگی مدعی تشیع و پیشرفت آن بودند، باعث جهش علمی و ادبی گردید.

۳) زبان علمی و ادبی در خوزستان: در این دوران زبان اهالی خوزستان، عربی بود و با توجه به اینکه علماء و ادبای خوزستان همگی بر دقایق و ظرافتهای این زبان مسلط بودند، لذا آثار ارزنده ای به زبان عربی در نظم و نثر بوجود آوردند.

۴) رابطه علماء و طالبان علم و ادب با نجف اشرف : در این دوره نجف ، مرکز مهمی در علم و ادب بوده است

۵) رابطه علماء و ادبای خوزستان با علماء و ادبای اصفهان : بسیاری از فرزندان سید علی و سید نعمت الله جزایری ، شاگرد علامه مجلسی و ملا محسن فیض کاشانی بوده اند.

۲-۳- شعر و شعراء در قرن ۱۱ هجری در خوزستان :

در این دوره شاعران برجسته ای در خوزستان ظاهر شدند که شاخص ترین ویژگی شعرشان تعهد به اهل بیت (ع) و دفاع از حق آنان بود .

از جمله این شاعرانی که شعرشان سرشار از سوز و گداز در محبت و ورزیدن به خاندان عصمت و طهارت است ، سید خلف بن عبدالمطلب الحویزی ، سید عبد الوهاب بن خلف الحویزی و سید علی بن خلف الحویزی که صاحب کتاب امل الامل او را امیری ادیب و عالمی فاضل معرفی نموده است .

۲-۴ ویژگیهای شعر این دوره :

شاعران عربی گوی خوزستان در قرنهای دهم تا دوازدهم هجری قمری را می توان به دو گروه تقسیم نمود ، گروهی که شعر خویش را از آرایه های بدیعی و پدیده های شهر زدگی دوره عباسی و ما بعد آن دور نگهداشتند ، و ما آنان را طرفدار سبک سهل ممتنع مطبوع دانستیم و از میان آنان میتوان "علی بن خلف المشعشی" را نام برد که شعر او از سهولت معنی و جزالت الفاظ بر خوردار است . گروهی دیگر شاعرانی هستند که به صنعت بدیع و تکلف تمایل داشته و بعضی از آنها شیفته ی این صنعت بوده اند . از جمله این شاعران ، عبد العلی بن رحمه الحویزی و سید شهاب الدین موسوی را می توان نام برد .

اما ویژگیهای عمومی شعر این دوره را می توان به شرح زیر آورد :

سوز و گداز در حب به اهل بیت (ع) : بارزترین ویژگی شعر عربی خوزستان است .

۱) عفت و پاکی در لفظ و معنی : پس از مطالعه بسیاری از اشعار این دوره ، هیچ اثری از هجا یا الفاظ مستهجن مشاهده نموده ایم و حتی غزل آنان را نیز از نوع غزل پاک و غالباً عرفانی یافته ایم .